

ВІДГУК

опонента на дисертацію МАРЧУКА Юрія Миколайовича на тему: «Наукові основи формування фінансово-економічного механізму лісогосподарювання», поданої на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за науковою спеціальністю 08.00.06 «Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища»

1. Актуальність теми дисертаційного дослідження

Поглиблення процесів децентралізації та вибір євроінтеграційного вектору розвитку країни, а також наслідки повномасштабного вторгнення на територію України російських агресорів вимагають розроблення нової архітекτονіки управління лісовим господарством. Доцільність побудови такої архітекτονіки зумовлена також декількома етапами реформування системи регулювання лісогосподарювання, зокрема укрупненням державних лісових господарств та корпоратизацією лісового сектору національного господарства. Виходячи з передового іноземного досвіду та кращих вітчизняних зразків ведення лісового господарства можна стверджувати, що ключового значення в структурі існуючої архітекτονіки управління лісовими ресурсами набуває становлення сучасного фінансово-економічного механізму лісогосподарювання, котрий буде охоплювати широкий спектр методів, інструментів та важелів бюджетно-податкового, грошово-кредитного та регламентно-дозвільного впливу на постійних лісокористувачів. У дисертації Ю. М. Марчука запропоновано авторський концепт побудови фінансово-економічного механізму лісогосподарювання, який базується на сучасній парадигмі ведення лісового господарства, в основі котрої лежить комплекс фундаментальних положень Резолюції ООН 2013 року про відновлення лісових ландшафтів до 2030 року та принципи Нової Лісової Політики ЄС. Це свідчить про високий рівень актуальності проведеного дослідження і його вагоме значення для теорії і практики лісогосподарської діяльності. Високий рівень прикладної спрямованості отриманих результатів підтверджується довідками

про впровадження отриманих у процесі дослідження результатів в управлінську та виробничу практику лісогосподарювання. Зокрема отримані Ю. М. Марчуком теоретичні та прикладні результати використовуються у діяльності Волинської обласної ради, Верховної Ради України, Товариства лісівників України, а також в освітньому процесі та науковій діяльності Національного університету біоресурсів і природокористування України.

2. Обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій, викладених у дисертації

Високий рівень обґрунтованості та достовірності отриманих в дисертації науково-теоретичних та науково-прикладних результатів визначається застосуванням великої кількості методів наукових досліджень. Зокрема, використання аксіоматичного методу дало можливість уточнити сутність категорії «фінансово-економічний механізм лісогосподарювання» та інших категорій, котрі розкривають зміст об'єкту та предмету дослідження. Використавши абстрактно-логічний метод, здобувач ідентифікував складові елементи фінансово-економічного механізму лісогосподарювання на різних таксономічних рівнях. На основі використання методу інституціонального аналізу було проведено оцінювання доцільності імплементації передового іноземного досвіду фінансування потреб лісового господарства у вітчизняну практику лісогосподарювання.

Здобувач завдяки застосуванню системного підходу сформував критеріальну базу вибору пріоритетів інституціональної модернізації сектору постійних лісокористувачів та системи бюджетного фінансування лісового господарства. Використання методу економіко-статистичного аналізу дало можливість визначити основні тенденції бюджетно-податкового регулювання лісогосподарювання в Україні і тим самим виявити «вузькі місця» в системі фінансово-інвестиційного забезпечення розширеного відтворення та господарського освоєння лісоресурсного потенціалу. Високий рівень параметризації отриманих в дослідженні результатів значною мірою

зумовлений застосуванням прийомів регресійного моделювання, що забезпечили проведення узагальнюючої оцінки результативності утилізації деревних відходів у багатолісному регіоні.

Більше того, завдяки використанню перерахованого набору методологічних прийомів у дисертації на високому академічному рівні узагальнено та переосмислено теоретичне підґрунтя формування фінансово-економічного механізму лісогосподарювання з урахуванням природно-ресурсних обмежень відтворення лісового фонду та широкого спектра викликів воєнного часу і повоєнного відновлення національного господарства. Здобувач на фундаментальному та прикладному рівні проаналізував наявні теоретичні підходи щодо бюджетно-податкового та грошово-кредитного регулювання розширеного відтворення і господарського освоєння лісоресурсного потенціалу, що дало йому можливість виявити суперечливі моменти у теперішньому фінансово-економічному механізмі лісогосподарювання.

У підсумку проведене дослідження дало змогу Ю. М. Марчуку отримати обґрунтовані та достовірні результати, які мають певну цінність для формування теоретичного та методологічного підґрунтя удосконалення фінансово-економічного механізму лісогосподарювання, а також становлення сучасного формату інституціонального забезпечення диверсифікації методів та інструментів фінансово-інвестиційного забезпечення проєктів розбудови лісогосподарської та лісоохоронної інфраструктури.

3. Наукова новизна і достовірність отриманих результатів

Дисертація Ю. М. Марчука охоплює науково-теоретичні та науково-прикладні результати, що характеризуються науковою новизною як в частині розроблення наукових засад та інституціонального забезпечення становлення фінансово-економічного механізму лісогосподарювання в умовах воєнних, повоєнних, євроінтеграційних та децентралізаційних викликів, так і в частині розроблення практичних рекомендацій щодо урізноманітнення методів та інструментів економічного стимулювання підвищення лісистості території

України та рівня комплексності господарського освоєння лісоресурсного потенціалу шляхом зростання рівня утилізації низькосортної, низькондиційної та вживаної деревини.

До основних наукових результатів вперше отриманих для теорії, методології та практики формування фінансово-економічного механізму лісогосподарювання в сучасних умовах належать: 1) обґрунтування сучасної парадигми ведення лісового господарства, яка базується на фундаментальних положеннях Резолюції ООН 2013 року про відновлення лісових ландшафтів до 2030 року та принципах Нової Лісової Політики ЄС, що визначають комплекс методів, інструментів та важелів регулювання лісогосподарювання, і передбачає імплементацію у вітчизняну практику регуляторного впливу на постійних лісокористувачів бюджетно-податкових, грошово-кредитних та дозвільно-регламентних регуляторів, визначених міжнародними конвенціями лісівничого спрямування (с. 73–79); формування авторського концепту інституціональної модернізації сфери лісогосподарювання, яка передбачає збереження традиційної для України архітекτονіки ведення лісового господарства, розмежування господарських і контрольно-інспекційних функцій управління лісовими ресурсами та врахування наслідків корпоратизації сектору державних лісових господарств, а також умонтування у фінансово-економічний механізм лісогосподарювання комплексу сучасних інститутів-правил лісогосподарського та лісоохоронного спрямування (с. 160–163); розроблення фінансово-економічного механізму лісогосподарювання стимулюючого типу, який охоплює комплекс завдань, функцій, методів та інструментів бюджетно-податкового, фінансово-кредитного та дозвільно-регламентного впливу на постійних лісокористувачів та суб'єктів переробних ланок лісового сектору (с. 253–258). Умонтування розробленої Ю. М. Марчуком сучасної парадигми ведення лісового господарства дасть змогу перевести лісове господарство України на модель сталого розвитку та усунути рецидиви виснажливого лісокористування. Інституціональна модернізація сектору постійних лісокористувачів на основі розмежування

господарських та контрольно-інспекційних функцій дасть можливість уникнути конфлікту інтересів між основними суб'єктами лісогосподарської та лісоохоронної діяльності. Інституціоналізація фінансово-економічного механізму лісогосподарювання стимулюючого типу забезпечить умонтування у спектр набору методів та інструментів економічного стимулювання дієвих підойм, котрі активізують процеси залісення не лише у лісовому, але й в аграрному та інших секторах національного господарства.

В умовах низької частки стиглих деревостанів у віковій структурі лісового фонду та наявності численних природно-ресурсних обмежень відтворення лісоресурсного потенціалу в цілому вагомому значення набуває залучення у відтворювальний процес екосистемних послуг лісів за умови їх усесторонньої комерціалізації. Виходячи з вказаних міркувань у дисертації проведено структурування екосистемних послуг, що продукуються лісовими біогеоценозами, яка передбачає виокремлення економічних, екологічних та соціальних характеристик екосистемних функцій лісів у вартісному вираженні з урахуванням наявності неоцінених послуг, пов'язаних з правом вибору способу лісокористування, збереження біорізноманіття та залучення корисних властивостей лісоландшафтів у господарський обіг (с. 71–73). У результаті такої структуризації уможлиблюється процес розширення реальної бази утворення та вилучення рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів, що має вагоме значення як для наповнення спеціальних фондів розвитку лісового господарства, так і для фінансування проєктів соціально-економічного розвитку територій, котрі виступають ареалом концентрації лісового багатства країни.

Високим рівнем прикладної спрямованості відзначається елемент наукової новизни, котрий передбачає розроблення інституційно-фінансових засад створення Мисливського фонду України як позабюджетного публічного фонду на загальнонаціональному рівні, які передбачають урізноманітнення джерел його наповнення (плата за отримання мисливського квитка, плата за ліцензії на добування мисливських тварин, плата за користування

мисливськими угіддями, благодійні та філантропічні внески, інші платежі) і забезпечують цифровізацію дозвольно-регламентного документообігу у сфері мисливського господарства та упорядкування відносин користування мисливськими угіддями на обласному, міжмуніципальному та муніципальному рівнях (с. 143–147). Введення такого фонду в систему фінансово-інвестиційного забезпечення раціонального використання природних ресурсів дасть змогу сформувати надійне джерело фінансування процесів розбудови інфраструктури мисливського господарства та процесів примноження мисливської фауни, що виступлять основними активаторами ділової активності у мисливському сегменті лісової галузі країни.

Певним внеском в теорію, методологію та формування інституціональних передумов становлення фінансово-економічного механізму лісогосподарювання в умовах поглиблення інституціональних трансформацій у лісовому секторі національного господарства є елементи наукової новизни дисертації Ю. М. Марчука, які передбачають: удосконалення набору пріоритетів фінансово-економічного забезпечення підтримки ведення лісового господарства, який охоплює галузево-виробничі та природоохоронні пріоритети, а також пріоритети інформаційно-інноваційного забезпечення (с. 101–105); ідентифікацію воєнних, соціально-економічних, інституціональних, природно-ресурсних, енергетичних та екологічних чинників формування фінансово-економічного механізму лісогосподарювання на різних таксономічних рівнях (с. 203–215); специфікацію передумов удосконалення фінансово-економічного механізму лісогосподарювання, яка виокремлює передумови нормативно-правового, ресурсно-виробничого та фінансового спрямування (с. 217–221). Систематизація основних пріоритетів, базових чинників та ключових передумов становлення фінансово-економічного механізму лісогосподарювання дасть можливість при умонтуванні кращих іноземних практик регуляторного фінансово-економічного впливу на постійних лісокористувачів уникати проявів виникнення інституціональних розривів між окремими методами та інструментами.

Виходячи з того, що у багатолісних районах постійні лісокористувачі виступають одними з основних бюджетоутворюючих організацій та враховуючи рентну природу доходів у лісогосподарському виробництві, у дисертації сформовано методологічний інструментарій прогнозування сукупної величини сплачених державними лісовими господарствами податків, зборів та обов'язкових платежів до публічних бюджетних та позабюджетних фондів. Запропонований інструментарій базується на застосуванні елементів когнітивного моделювання, що дає можливість виявити зрушення у фіскальному регулюванні розширеного відтворення та господарського освоєння лісоресурсного потенціалу на основі ідентифікації ресурсно-екологічних, виробничо-відтворювальних та фіскальних чинників (с. 178–195). Можливість формування достовірних прогнозів щодо динаміки надходжень податкових платежів до бюджетів різного таксономічного рівня у секторі державних лісових господарств створює передумови для прогнозування бюджетних можливостей держави, регіонів та територіальних громад базового рівня фінансувати проєкти лісовідновлення, лісовідтворення та лісорозведення, а також освоєння рекреаційного потенціалу лісів.

Автору також вдалося подолати ще одну теоретико-методологічну прогалину вітчизняної економіки лісового господарства, а саме обґрунтувати доцільність усунення рецидивів надмірного звуження джерел, методів та інструментів інвестування лісогосподарських та лісоохоронних проєктів шляхом формування глобальної специфікації джерел фінансово-інвестиційного забезпечення лісового господарства, яка охоплює державну фінансову підтримку, приватні інвестиції, кошти, акумульовані в процесі комерціалізації екосистемних послуг лісових біогеоценозів, філантропічні та благодійні внески, офіційну міжнародну допомогу (с. 299–303). Інституціоналізація вказаних джерел фінансово-інвестиційного забезпечення лісогосподарювання дасть змогу подолати перманентний інвестиційний дефіцит в секторі державних та комунальних лісових господарств і забезпечити модернізацію основних лісогосподарських та лісоохоронних засобів.

Прикладна значимість дисертації Ю. М. Марчука зумовлена науковими результатами, котрі передбачають урізноманітнення методів та інструментів економічного стимулювання розширеного відтворення лісоресурсного потенціалу. Автор, виходячи з наявного інституціонального середовища лісогосподарювання, запропонував авторський концепт удосконалення інституціонально-методологічного забезпечення диверсифікації методів та інструментів фінансово-економічного механізму лісогосподарювання в контексті реалізації президентської екологічної ініціативи «Масштабне заліснення України» (с. 305–314). Диверсифікація методів та інструментів економічного стимулювання процесів розширення площі заліснення дасть змогу у короткостроковій та середньостроковій перспективі забезпечити підвищення рівня лісистості території країни в цілому, а також усунути численні еколого-деструктивні процеси в аграрному природокористуванні.

В спектрі отриманих Ю. М. Марчуком нових результатів для теорії і практики лісогосподарювання слід виділити напрацювання вченого, котрі стосуються фінансово-інвестиційного забезпечення процесів розбудови інфраструктури поводження з деревними відходами. Зокрема, автор удосконалив методичні підходи до узагальнюючої оцінки результативності утилізації деревних відходів (с. 335–341), які передбачають застосування елементів регресійного моделювання і показують залежність відсотку використання відходів деревообробки від обсягів переробки деревини, рентабельності діяльності та обсягів утворення відходів деревообробки в секторі постійних лісокористувачів. Апробація таких методичних підходів до оцінки результативності утилізації деревних відходів дала можливість обґрунтувати чотири сценарії розбудови інфраструктури поводження з лісосічними відходами та відходами деревообробного виробництва (с. 351–356) з метою налагодження виробництва різноманітних видів біологічного палива, а також теплової і електричної енергії. В умовах перманентних воєнних загроз та ризику руйнації об'єктів енергетичної інфраструктури налагодження виробництва біологічного палива, теплової та електричної енергії на основі рециклінгу деревних відходів виступає

вагомим детермінантом зміцнення енергетичної самодостатності територіальних громад базового рівня.

У цілому отримані Ю. М. Марчуком нові наукові результати, які стосуються розроблення наукових засад формування фінансово-економічного механізму лісогосподарювання в умовах воєнних, повоєнних, євроінтеграційних та децентралізаційних викликів значною мірою доповнюють наявний науково-теоретичний та науково-прикладний інструментарій регуляторного впливу на процеси розширеного відтворення і господарського освоєння лісоресурсного потенціалу, а також на результативність залучення деревних та недеревних лісових ресурсів у переробні фази лісопродуктових ланцюгів.

4. Повнота викладення результатів дослідження в опублікованих наукових працях

Результати дисертації Ю. М. Марчука було опубліковано у 43 наукових працях, з яких 3 колективні монографії, 5 статей у періодичних наукових виданнях, включених до категорії «А» Переліку наукових фахових видань України та у закордонних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та Scopus, 22 статті у наукових фахових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, 6 статей у інших виданнях, 7 тез наукових доповідей на наукових та науково-практичних конференціях.

5. Ідентичність змісту реферату та дисертації

Зміст реферату є вдалою квінтесенцією науково-теоретичних та науково-прикладних положень дисертації, повною мірою відображає фундаментальні та практичні результати наукової новизни, які були отримані на основі проведеного дослідження з використанням різноманітних методів наукового пізнання. У рефераті повною мірою висвітлено науково-теоретичні, науково-методологічні та прикладні положення, а також практичні рекомендації, що приведені у дисертації.

6. Відсутність академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації

Вивчення матеріалів дисертації та аналіз наукових публікацій автора не виявили ознак порушення академічної доброчесності, зокрема не виявлено академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації та фальсифікації результатів досліджень. Таким чином, дисертація Ю. М. Марчука є самостійною оригінальною роботою та не містить порушень академічної доброчесності. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

7. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Високий теоретико-методологічний рівень та прикладна спрямованість отриманих результатів дисертації Ю. М. Марчука водночас супроводжуються окремими положеннями, які відзначаються дискусійністю як в частині змістовної інтерпретації понятійно-категоріального апарату, так і в частині прикладних аспектів становлення фінансово-економічного механізму лісогосподарювання в сучасних умовах. До таких дискусійних положень слід віднести:

1. На рис. 1.2, с. 66 автор схематично демонструє місце сфери лісогосподарювання в системі еколого-економічного відтворення природокористування. Складовими сфери лісогосподарювання згідно приведеної схеми автор розглядає емісію кисню та поглинання вуглецю. Доцільно було б у тексті дисертації розкрити основні аспекти киснепродукуючої та вуглецеводепонуючої функції лісів.

2. Рис. 1.7 (с. 101) розкриває зміст основних пріоритетів та джерел фінансового забезпечення ведення лісового господарства. До переліку джерел фінансового забезпечення ведення лісового господарства автор відносить кошти, акумульовані в межах реалізації угод публічно-приватного партнерства. З тексту дисертації не зрозуміло, які саме форми та види публічно-приватного партнерства автор має на увазі.

3. На с. 147 автор приводить власне трактування базових категорій інституціональної теорії. Зокрема він дає визначення категоріям

«інституціональна пастка» та «інституціональний розрив». Під інституціональною пасткою він розуміє неефективну стійку норму (неефективний інститут), що має самопідтримуючий характер. Інституціональний розрив він розглядає як невідповідність між формальним запровадженням інституту-норми чи інституту-організації та їх реальним умонтуванням в систему суспільного відтворення. Дисертація отримала б додаткову змістовно-сутнісну значимість в частині інституціонального забезпечення формування фінансово-економічного механізму лісогосподарювання, якби автор привів конкретні приклади виникнення інституціональних пасток та інституціональних розривів у сфері лісового господарства.

4. Обґрунтовуючи напрями інституціональної модернізації сектору постійних лісокористувачів, автор стверджує, що така інституціональна модернізація має передбачати умонтування в наявний фінансово-економічний механізм лісогосподарювання комплексу інститутів-правил (с. 160–162). Серед таких інститутів-правил він виокремлює інститути соціальної та екологічної відповідальності постійних лісокористувачів. З тексту дисертації не повною мірою зрозуміло наскільки зараз вказані інститути мають місце у практиці діяльності державних та комунальних лісових господарств.

5. На рис. 3.2 (с. 218) як одну з передумов нормативно-правового спрямування автор розглядає недосконалість розподілу функцій управління в лісах різних відомств та форм власності. Напрошується питання: чи вдалося подолати таку недосконалість розподілу функцій управління в лісах різних відомств та форм власності внаслідок корпоратизації лісового сектору національного господарства у 2022 році?

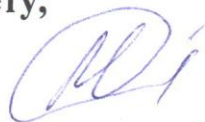
6. На рис. 4.9 дисертації (с. 317) автор складовою трансформації інституціонального середовища функціонування фінансово-економічного механізму лісогосподарювання розглядає створення фонду фінансування лісового господарства на різних таксономічних рівнях. З тексту дисертації не зрозуміло, які саме таксономічні рівні розглядаються: державний, обласний, районний чи рівень територіальної громади базового рівня?

Загальний висновок

Дисертація Марчука Юрія Миколайовича на тему: «Наукові основи формування фінансово-економічного механізму лісогосподарювання» є самостійною, завершеною, логічно упорядкованою кваліфікаційною науковою працею, яка виконана на актуальну тему і відповідає паспорту спеціальності 08.00.06 «Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища». Отримані результати дослідження і наведені рекомендації у своїй сукупності забезпечують вирішення важливої наукової проблеми, яке полягає в розробленні наукових основ формування фінансово-економічного механізму лісогосподарювання в умовах воєнних, євроінтеграційних та децентралізаційних викликів.

За рівнем теоретичної, методологічної та прикладної значимості, елементами наукової новизни, а також за змістом та оформленням дисертація відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження вимог про оформлення дисертації», Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 року № 1197, а її автор Марчук Юрій Миколайович заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора економічних наук за науковою спеціальністю 08.00.06 «Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища».

**Професор кафедри економіки та фінансів
Мукачівського державного університету,
доктор економічних наук,
професор**

Маріанна СТЕГНЕЙ

Підпис Маріанни Стегней засвідчую.

Учений секретар

Мукачівського державного університету

Оксана КОРОЛОВИЧ